

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/126/57-61>

Aytən İbrahimzadə
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0004-1961-6347>
ibrahimzadaytan@gmail.com

Səriştə əsaslı öyrənmədə müəllimlərin sertifikatlaşdırılmasının rolu

Xülasə

Azərbaycanda müəllimlərin səriştə əsaslı təlimə hazırlanması müasir təhsil islahatlarının əsas və ardıcıl şəkildə aparılan prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Bu istiqamətdə görülən işlər hüquqi-normativ baza ilə yanaşı, praktik yönümlü hazırlıq mexanizmləri əsasında ardıcıl şəkildə həyata keçirilir. *Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası* və yenilənmiş Ümumi Təhsil Kurikulumu müəllimin peşə fəaliyyətinə dair gözləntiləri xeyli yüksəltdi, pedaqoji bacarıqlarla yanaşı rəqəmsal kompetensiyaların və kurikulum əsaslı dərslər planlaşdırılmasının formalaşdırılmasını zəruri etmişdir.

Ali təhsil müəssisələrində bakalavr dərəcəsi üzrə müəllim hazırlığı prosesi səriştə yönümlü model əsasında yenidən təşkil olunur, praktik dərslərin və pedaqoji təcrübənin həcmi genişləndirilir. Hazırda fəaliyyət göstərən məktəb müəllimlərinin peşəkar inkişafı isə Təhsil İnstitutu və regional inkişaf strukturları tərəfindən davamlı şəkildə dəstəklənir. Azərbaycanda müəllimlərin sertifikatlaşdırılma prosesi onların bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsini təmin etməklə yanaşı, müəllimlərin peşəkar inkişafının təşviqində mühüm rol oynayan mexanizm kimi çıxış edir. Məqalədə Azərbaycanda səriştə əsaslı müəllim hazırlanması təcrübəsi bəzi ölkələr — Finlandiya, İngiltərə, Sinqapur və ABŞ-da tətbiq olunan sertifikatlaşdırma modelləri ilə müqayisəli şəkildə araşdırılır.

Açar sözlər: *islahat, səriştə, bacarıq, fəaliyyət, inkişaf*

Ayten Ibrahimzadeh
Azerbaijan State Pedagogical University
Master's student
<https://orcid.org/0009-0004-1961-6347>
ibrahimzadaytan@gmail.com

The Role of Teacher Certification in Competency-Based Learning

Abstract

In Azerbaijan, the preparation of teachers for competency-based instruction has been identified as one of the main and consistently implemented priority directions of contemporary education reforms. Efforts in this field are carried out in a systematic manner through both a legal and regulatory framework and practice-oriented training mechanisms. The “State Strategy for the Development of Education” and the updated General Education Curriculum have significantly raised expectations regarding teachers’ professional performance, making it essential to develop not only pedagogical skills but also digital competencies and curriculum-based lesson planning abilities.

In higher education institutions, teacher preparation at the bachelor’s degree level is being reorganized in accordance with a competency-oriented model, with an expanded emphasis on practical coursework and pedagogical practice. The professional development of in-service school teachers is continuously supported by the Education Institute and regional development structures. In Azerbaijan, the teacher certification process serves as an important mechanism that not only ensures the assessment of teachers’ knowledge and skills but also plays a key role in promoting their professional development.

The article examines Azerbaijan's experience in competency-based teacher education in a comparative perspective, alongside certification models implemented in several countries, including Finland, England, Singapore, and the United States.

Keywords: *reform, competency, skill, activity, development*

Giriş

Azərbaycanda müəllimlərin səriştə əsaslı öyrənməyə hazırlanması təhsil islahatlarının əsas istiqamətlərindən biri kimi formalaşmışdır və bu proses həm normativ sənədlərdə, həm də ölkə məktəblərində praktiki təlim islahatları ilə həyata keçirilir. Ölkədə kompetensiyaya əsaslanan təhsil modelinə keçid *Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası* (Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi, 2014) və yenilənmiş Ümumi Təhsil Kurikulumu (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin “Müəllimlərin etik davranış qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında qərarı, 2014) ilə rəsmiləşdirilmişdir, burada təhsilverənə qoyulan tələblər artırılmış, müəllimin etik davranış qaydaları (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, n.d.), şagirdyönümlü təlim, qiymətləndirmə formaları, rəqəmsal bacarıqların inkişafı kimi əsas istiqamətlər müəyyən edilmişdir. Nəticədə müəllim hazırlığının strukturu və tətbiq edilən metodlar xeyli yenilənmişdir.

Ali təhsil müəssisələrinin pedaqoji yönümlü ixtisasları mərhələli şəkildə kompetensiya əsaslı yanaşmaya uyğunlaşdırılır. Universitetlərdə tədris təcrübəsinin müddəti artırılır, dərslər planlaşdırılması, kurikulumla işləmə və qiymətləndirmə bacarıqları ayrıca şəkildə tədris olunur. Bununla yanaşı, inklüziv təhsil, rəqəmsal pedaqogika, STEAM kimi müasir istiqamətlər də proqramlara daxil edilir. Məqsəd təkcə nəzəri bilik vermək deyil, gələcək müəllimin real sinif mühitinə uyğun peşəkar hazırlığını gücləndirməkdir.

Tədqiqat

Müəllimlər üçün səriştə əsaslı inkişaf Təhsil İnstitutu və regional Peşəkar İnkişaf Mərkəzləri vasitəsilə təmin olunur. Sertifikatlaşdırma prosesi isə müəllimlərin fənn hazırlığını, pedaqoji biliklərini və kurikulum bacarıqlarını qiymətləndirərək onların davamlı inkişafını təşviq edir. Orta məktəb müəllimi İ.Həsənovanın yazdığı məqaləyə əsasən müəllim: “Müəllim özünün pedaqoji təcrübəsini müxtəlif istiqamətlərdə təkmilləşdirə bilər:

- Peşə sahəsində (öz fənnini bilməsi).
- Tədrisin metodikası sahəsində (müasir texnologiyaları, təlimin yeni metod və formalarını mənimsəməsi).
- Pedaqoji psixologiya sahəsində.” (Muradlı və Şahmuradova, 2022).

Səriştə əsaslı (competency-based) yanaşma müəllimin təkcə nəzəri biliklərini deyil, onun real dərslər prosesində tətbiq etdiyi praktiki bacarıqları, tədrisi planlaşdırma, təşkil etmə və şagird nailiyyətlərini qiymətləndirmə imkanlarını ölçməyi hədəfləyir. Artıq bir sıra ölkələr müəllim sertifikatlaşdırma sistemində ənənəvi bilik imtahanlarından imtina edərək praktiki səriştələrə əsaslanan qiymətləndirmə modelinə keçmişdir.

Finlandiyada müəllimlik çox yüksək dəyər verilən peşədir və burada sertifikatlaşdırma ənənəvi testlərə deyil, müəllimin pedaqoji hazırlığının səviyyəsinə və real dərslər prosesində nümayiş etdirdiyi bacarıqlara əsaslanır. Bu məqsədlə müəllimlərdən dərslər planları və onların analizi, şagird nailiyyətləri ilə iş, şəxsi refleksiya və sinif müşahidələrinə dair materialların yer aldığı peşəkar portfel hazırlamaları tələb olunur. Səriştə qiymətləndirilməsi kurikulumun həyata keçirilməsi, formativ qiymətləndirmədən istifadə, diferensial tədrisin təşkili, eləcə də şagirdlərin rifahı və inklüziv tədris mühitinin yaradılması kimi əsas meyarları əhatə edir. Nəticədə Finlandiya modelində sertifikatlaşdırma müəllimin pedaqoji araşdırma aparmaq və tədris prosesini elmi əsaslarla inkişaf etdirmək qabiliyyətini ölçməyə yönəlmiş bir sistem kimi çıxış edir (National Board for Professional Teaching Standards, n.d.).

Sinqapur modeli sertifikatlaşdırmanı davamlı peşəkar inkişaf (CPD) kimi qəbul edir, mentor müşahidəsi və liderlik səriştələri ilə birləşdirən çevik və inkişafyönlü bir sistem kimi tanınır. Onun ən güclü cəhəti müəllimin karyera pillələri ilə sertifikatlaşdırma prosesinin sıx şəkildə əlaqələndirilməsidir. Bu modeldə müəllim hər il fərdi peşəkar inkişaf planı (CPD planı) hazırlayır. Daha sonra məktəb

direktoru və təyin olunmuş mentor tərəfindən sinif müşahidələri həyata keçirilir. Sertifikasiya zamanı müəllimin apardığı tədqiqat işi və ya sinfə gətirdiyi praktik innovasiya nümunələri də qiymətləndirilir. Yekun mərhələdə sertifikatlaşdırma müəllimin tədris prosesini dizayn etmə bacarığını, sinfi idarəetmə qabiliyyətini, şagird fərqliliklərinə uyğun təlim həyata keçirmə səriştəsini və rəqəmsal metodlardan istifadə bacarığını təsdiqləyən qiymətləndirmə ilə tamamlanır. Bu modelin əlavə üstünlüklərindən biri də odur ki, müəllimlər sertifikatlaşdırmanın nəticələrinə əsasən “Baş müəllim”, “Tədqiqatçı müəllim”, “Kurikulum üzrə mütəxəssis” kimi daha yüksək peşə pillələrinə yüksələ bilirlər (İlyasov, 2018).

Amerikada müəllimlər üçün ən yüksək nüfuzlu sertifikatlaşdırma modeli NBPTS (National Board for Professional Teaching Standards) sistemidir və bu model tam şəkildə performans əsaslanan qiymətləndirmə yanaşması ilə fərqlənir (Ministry of Education Singapore, n.d.). Qiymətləndirmə dörd əsas modul üzrə aparılır: birinci mərhələdə müəllimin dərş prosesindən videoçəkiliş təqdim olunur və bu dərşə dair ətraflı refleksiv təhlil hazırlanır. İkinci komponent portfel materiallarından ibarətdir: burada şagird iş nümunələri və onların inkişaf dinamikasının təhlili yer alır. Üçüncü mərhələ müəllimin fənn bilikləri və pedaqoji biliklərini ölçən imtahanı əhatə edir. Dördüncü istiqamət isə müəllimin peşəkar davranışını və məktəb icması ilə əməkdaşlıq səviyyəsini qiymətləndirir. NBPTS modelinin əsas prinsiplərinə müəllimin öyrənən mərkəzli tədris aparması, fərqləndirilmiş təlim təmin etməsi və öz peşəkar inkişafını davamlı şəkildə gücləndirməsi daxildir. Bu yanaşma hazırda dünyada ən inkişaf etmiş səriştə əsaslı müəllim qiymətləndirmə sistemi kimi qəbul edilir.

İngiltərədə müəllim kimi fəaliyyət göstərmək üçün təkcə imtahan vermək kifayət etmir — namizəd həm də sinifdə real pedaqoji bacarıqlarını nümayiş etdirməlidir. QTS (Qualified Teacher Status) prosesi bir neçə əsas komponentdən ibarətdir. Bu çərçivədə müəllim mentor tərəfindən təxminən 10–12 dəfə müşahidə olunur, “Professional Skills Tests” imtahanlarından keçməli olur və pedaqoji fəaliyyətini əks etdirən portfel qovluğu hazırlayır. Eyni zamanda davranışların idarə olunması bacarığı və şagirdlərin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış tədris planı xüsusi olaraq qiymətləndirilir (Gov.uk., n.d.). QTS sistemi müəllimi 8 əsas səriştə üzrə dəyərləndirir: kurikulumun tətbiqi, dərşin təşkili, planlaşdırma, qiymətləndirmə, davranış idarəetmə, peşəkar etika və digər pedaqoji bacarıqlar. Bu model müəllimin həm nəzəri hazırlığını, həm də praktiki pedaqoji fəaliyyətini kompleks şəkildə yoxlayan bir sistem kimi qəbul edilib.

Aydın Kazımzadə *Azərbaycan müəllimi* qəzetində yazır: “Müəllimlər başa düşməlidir ki, öyrənmələrin dəstəklənməsi sadəcə olaraq texniki məsələ deyil, etik məsələdir. Öyrənmə prosesində öyrənmələrə qayğı göstərmək müəllimlərin mənəvi borcudur. Texniki yanaşmada müəyyən mövzu haqqında bilik verilir, öyrənmə və dərk etmə məsələsinə bir o qədər də diqqət göstərilir” (Azərbaycan müəllimi, 2010). Azərbaycanda pandemiya dövrü müəllim hazırlığı prosesində müəyyən problemlərin olduğunu bariz şəkildə göstərmiş oldu: müəllimlərin rəqəmsal bacarıqları arasında fərqlər var, bəzi təlimlər məktəblərin real ehtiyaclarını tam qarşılamır, həmçinin praktiki təlim modellərinin tətbiqi üçün daha çox resurs və davamlı dəstəyə ehtiyac duyulur.

Təlim prosesində dəstəkləyici mühitin düzgün qurulması və səmərəli şəkildə təşkili həm maddi-texniki bazanın, yəni sinifdəki əşyavi mühitin, həm də psixoloji rahatlığın eyni anda təmin edilməsini tələb edir. Psixoloji mühit dedikdə müəllimin mövcud resurslardan istifadə edərək şagirdlərin özünəinamını artırması, onların bir-biri ilə münasibətlərində uyğun sosial-psixoloji məsafənin qorunması, fikir azadlığının təmin olunması kimi amillər nəzərdə tutulur. Sinifdə mebellərin yerləşdirilməsi, əşyaların şagirdlərin rahat istifadəsinə uyğun təşkili, həmçinin müxtəlif öyrənmə üsullarını tətbiq etmək üçün əlavə resursların və tədris materiallarının əlçatan olması da dəstəkləyici mühitin formalaşmasına xidmət edir. Belə şəraitdə tədrisin keyfiyyəti və səmərəliliyi yüksəlir, təhlükəsiz və əlverişli öyrənmə mühiti yaranır. Müseyib İlyasovun *Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri* kitabında peşəkarlıq və səriştəliliyin formalaşdırılması problemi müasir pedaqoji tədqiqatlarda əsas istiqamətlərdən biri kimi ön plana çıxarılmış, bu prosesdə yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadənin imkanları araşdırılmışdır. Eyni zamanda gələcək müəllimlərin peşəkar və səriştəli şəkildə yetişdirilməsində pedaqoji təcrübənin rolu və əhəmiyyəti elmi baxımdan təhlil edilmişdir: “Tədqiqatçılar müəllimlərin qarşısına qoyulan tələbləri pedaqoji fəaliyyətin

səmərəliliyini təmin edən peşə keyfiyyətlərinin imperativ (qeyri-şərtsiz) sistemi kimi şərh edirlər. Avropa alimlərinin fikrincə, praktik pedaqoji fəaliyyətin yarısı pedaqoji texnologiyaların, o biri yarısı isə pedaqoji ustalığın payına düşür. Müəllimə verilən başlıca tələb onun peşə kompetensiyalarına malik olmasıdır. Müəllimin şəxsi keyfiyyətləri hesab olunan pedaqoji kompetensiyalar onun uşaqlara məhəbbətində, onlarla işləməkdən və ünsiyyətdə olmaqdan həzz almaqda özünü göstərir” (Old Muallim, n.d., s. 11).

Təhsil sisteminin əsas strukturlarından olan ümumtəhsil məktəbləri cəmiyyətdə ən planlı şəkildə idarə olunan qurumlar hesab edilir. Bu məktəblərdə təlim prosesi uzun müddətdir ki, birbaşa fiziki təmas və üzbəüz ünsiyyət üzərində qurulduğundan, təlimin birdən-birə fərqli formata keçməsi ciddi dəyişikliklərə səbəb oldu. *Ümumtəhsil müəssisələrində öyrənmə mühitinin təşkili və idarə olunması* adlı kitabda sinfin fiziki vəziyyəti dəyərləndirilərkən qeyd olunur: “Sinfin ölçüsü və sinifdəki şagirdlərin sayı, temperatur, işıq, divarların və mebellərin rəngi, əşyaların düzülüşü və sinfin təmizliyi sinfin fiziki mühitidir. Sinifdə oxuyanların sayının normadan artıq olması və sinfin temperaturu, işığı, rütubəti və s. şagirdlərin dərslə olan diqqətinə təsiri böyükdür. Sinifdəki əşyaların ahəngdar və məqsədyönlü şəkildə yerləşdirilməsi tədrisə müsbət təsir göstərir, sinifdə rəng harmoniyası göz estetikası və zehni fəaliyyət baxımından stimullaşdırıcı effektlər yarada bilər” (Suomi.fi., n.d., s. 46).

Müəllimlik elə bir sahədir ki, onu icra edənlər daim öz üzərində işləməli, yenilənmiş islahatlar, dövrün texniki tələbləri ilə ayaqlaşmalıdır: “Müasir müəllim pedaqoji-psixoloji təcrübəsini, peşəkarlığını aşağıda qeyd olunan istiqamətlərdə artırma bilər: 1) tədris etdiyi fənnini daha dərindən bilməsində, bu sahədə biliklərini artırmaqla bu istiqamətdə mövcud ədəbiyyatları, yeni yanaşmaları araşdırmaqla; 2) yeni pedaqoji texnologiyaları, təlim metodlarını, müasir təlimin məzmununda öz əksini tapan yeni formaları mənimsəməklə və bunları tədris prosesində səmərəli tətbiq etməklə, tədris metodikası sahəsində; 3) tədris etdiyi mövzunu, fənni, materialı sinfin və şagirdlərin psixoloji səviyyəsinə, pedaqoji prosesin tələblərinə uyğunlaşdırmaqla” (*Ümumtəhsil müəssisələrində öyrənmə mühitinin təşkili və idarə olunması*, 2023, s. 54).

Nəticə

Sertifikasiya prosesi müəllimlərin fənn hazırlığını, pedaqoji və metodiki bacarıqlarını, kurikulum üzrə kompetensiyalarını qiymətləndirən və eyni zamanda onların davamlı inkişafını təşviq edən mühüm mexanizm kimi çıxış edir. Sertifikasiya zamanı müəllimin bilik və bacarıqları müstəqil qiymətləndirilməklə pedaqoji yararlılığı müəyyənləşdirilir. Bu proses dərslər müşahidələri, monitorinq və inkişaf ehtiyaclarının öyrənilməsi ilə tamamlanır və müəllimin peşəkar yenilənməsini stimullaşdırır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, Finlandiya, Sinqapur, ABŞ və İngiltərə kimi ölkələrdə müəllim sertifikasiyası ənənəvi test modelindən praktiki sərəfşələrin ölçülməsinə keçid etmişdir. Finlandiyada müəllimlərdən portfel, dərslər analizi və sinif müşahidəsi tələb olunur; Sinqapurda sertifikasiya CPD planları, mentor müşahidələri və innovativ tədris nümunələri ilə birləşdirilir; ABŞ-ın NBPTS modeli portfel, videoanaliz, fənn bilikləri və peşəkar davranış komponentlərindən ibarət performans əsaslı qiymətləndirmədir; İngiltərədə QTS sistemi isə real sinif bacarıqlarını, planlaşdırmanı və davranış idarəetməsini ölçən çoxkomponentli model həyata keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. (2014). *Müəllimlərin etik davranış qaydaları* [PDF]. <https://edu.gov.az/upload/file/emre-elave/2014/muellimlerin-etik-davranis-qaydaları.pdf>
2. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (n.d.). *Təhsil pillələrinin dövlət standartları və proqramları* [PDF]. <https://edu.gov.az/upload/file/tehsil-pillesinin-dovlet-strandartlari-ve-proqramlari.pdf>
3. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin “Müəllimlərin etik davranış qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında qərar. (2014). *e-qanun.az*. <https://e-qanun.az/framework/29145>

4. Azərbaycan müəllimi. (2010). *Müəllim mövzusu ilə bağlı məqalə*.
https://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2010/fevral/109252.htm
5. Gov.uk. (n.d.). *Qualified Teacher Status (QTS)*. <https://www.gov.uk/guidance/qualified-teacher-status-qts>
6. İlyasov, M. İ. (2018). *Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri* (Monoqrafiya). Elm və Təhsil.
7. Ministry of Education Singapore. (n.d.). *Full-time trained teacher pathways*.
<https://www.moe.gov.sg/careers/become-teachers/pri-sec-jc-ci/full-time-trained>
8. Muradlı, T., & Şahmuradova, G. (2022). Müəllimlərin peşəkar inkişaf səviyyəsinin təkmilləşdirilməsi yolları. *Azərbaycan məktəbi*, 3(700), 51–58.
9. National Board for Professional Teaching Standards. (n.d.). *Certification standards*.
<https://www.nbpts.org/certification/standards/>
10. Old Muallim. (n.d.). *Xəbər materialı*.
<https://www.old.muallim.edu.az/news.php?id=2923&lang=>
11. Suomi.fi. (n.d.). *Qualification of subject teacher (Finnish National Agency for Education)*.
<https://www.suomi.fi/services/qualification-of-subject-teacher-finnish-national-agency-for-education/663860b8-fcc6-41f8-b3cf-9f9b64352176>
12. Ümumtəhsil müəssisələrində öyrənmə mühitinin təşkili və idarə olunması. (2023).

Daxil oldu: 21.08.2025

Qəbul edildi: 24.12.2025